

Nr 294.

Ankom till riksdagens kansli den 11 december 1945 kl. 4 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående särskild utbildning av folkskollärare jämte i ämnet väckta motioner.

(2:a avd.)

I propositionen nr 378 har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 9 november 1945, föreslagit riksdagen att

dels medgiva, att högst 400 studenter må vårterminen 1946 intagas vid folkskoleseminarierna för att genomgå utbildning vid en tillfälligt anordnad seminarielinje, omfattande, förutom nämnda termin, läsåret 1946/47 samt en kurs under vardera av somrarna 1946 och 1947, i huvudsaklig överensstämmelse med vad chefen för ecklesiastikdepartementet i nämnda statsrådsprotokoll förordat;

dels medgiva, att de i gällande avlöningsstat för folkskoleseminarierna med maximerade belopp uppförda utgiftsposterna må för budgetåret 1945/46 överskridas med högst de belopp, som erfordras för utbetalande av arvoden i enlighet med vad departementschefen förordat;

dels till Folkskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m. å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 15 000 kronor;

dels ock till Folkskoleseminarierna: Utrustning å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 45 000 kronor.

I samband härmed har utskottet till behandling förehaft

dels en inom första kammaren av herr E. Sjödahl väckt motion (I: 443), vari hemställts, att riksdagen vid sitt ställningstagande till Kungl. Maj:ts proposition nr 378 måtte hos Kungl. Maj:t anhålla, att den av skolöverstyrelsen ifrågasatta mera grundliga utredningen om lärarbehovet måtte omedelbart fullgöras så att dess resultat kan bringas till riksdagens kännedom vid 1946 års riksdag, samt att seminarieelever måtte användas för att fylla lärarbehovet på sätt i motionen föreslagits från och med läsåret 1946/47;

dels ock en inom andra kammaren av herr G. Johansson i Stockholm väckt motion (II: 686), vari hemställts, att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 378 måtte besluta sådan ändring av de i den samma framställda förslagen,

att seminarieeleverna efter genomgången klass III på den fyraåriga linjen och klass I på den tvååriga studentlinjen få avbryta sina studier för ett läsår och anställas som extra lärare inom folkskolan,

att denna anordning börjar med kommande läsår 1946/47 och bibehålles så länge lärarbristen så erfordrar,

att de som extra lärare tjänstgörande seminarieeleverna vid tillsättandet av platser komma närmast efter i vanlig ordning examinerade lärare och få tillgodoräkna sig lön och förmåner som extra lärare samt tillgodoräkna sig tjänstgöringstiden i alla avseenden likvärdig tjänstetid efter avlagd examen,

att de seminarieelever, som på detta sätt avbrutit sina studier, garanteras full sysselsättning under den tid avbrottet varar,

att den lättnad, som seminarieelevernas tjänstgöring kommer att utgöra för seminarieorganisationen, utnyttjas för ett ökat intagande av elever vid seminarierna och att den ökade intagningen fördelas lika på två- och fyra-åriga linjerna.

Genom beslut den 16 februari 1945 bemyndigade Kungl. Maj:t chefen för ecklesiastikdepartementet att tillkalla högst fem sakkunniga för att inom departementet verkställa skyndsamt utredning och avgiva förslag rörande elevintagningen vid folkskoleseminarierna under de närmaste åren jämte därav föranledda organisationsändringar m. m.

Den 1 mars 1945 tillkallade departementschefen såsom sakkunniga avdelningschefen i skolöverstyrelsen, undervisningsrådet K. R. Falck, tillika ordförande, ledamoten av riksdagens I kammare, folkskolinspektören K. R. Bergh, ordföranden i Sveriges folkskolläraryrkesförbund, ledamoten av riksdagens II kammare, överläraren Hildur Nygren, ordföranden i Sveriges folkskolläraryrkesförbund, folkskolläraren K. G. Rosberg samt ledamoten av riksdagens I kammare, professorn S. Wahlund.

De sakkunniga, vilka antagit benämningen 1945 års seminariesakkunniga, ha funnit lärarsituationen på folkskolans område så kritisk och i behov av omedelbara överväganden, att de funnit nödigt att, innan utredningsuppdraget slutförts, i särskild skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om särskilda åtgärder i syfte att förbättra läget i nämnda hänseende. De sakkunnigas förslag gå i korthet ut på *dels* upphävande av nu gällande övergångsbestämmelser rörande pensionering av folkskollärare, *dels* ock anordnande från och med vårterminen 1946 av en särskild provisorisk utbildningslinje för folkskollärare vid seminarierna. Frågan om pensionsbestämmelsernas ändrande har upptagits i särskild proposition, som remitterats till annat utskott. I det följande kommer utskottet följaktligen endast att beröra frågan om anord-

nande av särskild utbildning av folkskollärare. Över de sakkunnigas framställning i denna del ha utlåtanden avgivits av *statskontoret* och *skolöverstyrelsen*.

Översikt av läget.

*Seminarie*sakkunniga framhålla, att folkskolinspektörernas tidigare prognoser rörande lärarbehovet, varpå skolöverstyrelsen grundat sina beräkningar rörande elevintagningen vid folkskoleseminarierna, visat sig försiktigt hållna. Det hade sålunda vid de sakkunnigas undersökningar befunnits, att lärarbehovet under de närmaste åren vore väsentligt större än som tidigare antagits. Detta framgår vid följande jämförelse rörande *lärarbehovet* under åren 1945/49 mellan skolöverstyrelsens i anslagsäskandena för innevarande budgetår och de sakkunnigas nu gjorda beräkningar.

Skolöverstyrelsens beräkningar		De sakkunnigas beräkningar
hösten 1944		hösten 1945
1945/46	15 470	15 606 (+ 136)
1946/47	15 667	15 857 (+ 190)
1947/48	15 918	16 183 (+ 265)
1948/49	16 362	16 812 (+ 450)

Uppställningen utvisar alltså, att man för de närmaste åren har att räkna med ett betydligt större folkskollärarbehov än man hittills antagit.

Med utgångspunkt från det sålunda beräknade totala lärarbehovet ha de sakkunniga under hänsynstagande till å ena sidan väntad avgång av lärare genom pensionering m. m. och å andra sidan väntad utexaminering från seminarierna av redan nu intagna elever beräknat det blivande *underskottet av lärare* för vart och ett av åren 1945/50 sålunda:

1945/46	258
1946/47	581
1947/48	577
1948/49	1 392
1949/50	1 529

Vid övervägandet av nämnda siffror bör beaktas, dels att därvid ej medräknats den brist på lärare, som förefanns redan läsåret 1944/45 och som av skolöverstyrelsen hösten 1944 uppskattades till 268 lärare, dels ock att de för åren 1948/49 och 1949/50 angivna siffrorna böra minskas med det antal studenter, som komma att intagas på tvåårig linje hösten 1946 och siffran för läsåret 1949/50 därjämte med antalet intagna å studentlinje hösten 1947.

I detta sammanhang må erinras, att den nuvarande organisationen av folkskoleseminarierna är avpassad efter en normal examination av 384 folkskollärare för år, vilket med ett antal av 24 elever per klassavdelning motsvarar en utexamination av 16 klassavdelningar årligen. Emellertid har,

genom ianspråktagande till det yttersta av nuvarande resurser — bland annat har elevantalet per klassavdelning höjts till 28 — innevarande hösttermin intagits sammanlagt 616 elever med lika fördelning på fyraåriga och tvååriga linjer.

Särskild utbildning av folkskollärare.

De sakkunniga ha i anslutning till de sålunda lämnade uppgifterna angående den beräknade lärarbristen angivit följande riktlinjer för dess avhjälpan.

Närmast till hands ligger naturligtvis att intaga ett avsevärt antal elever år 1946. Elever, som intagas på fyraårig linje nämnda år, utexamineras emellertid först 1950 och kunna därför icke bidra till minskande av den brist, som föreligger dessförinnan. Den tvååriga linjen kan däremot användas för att fylla det behov, som kommer att föreligga 1948. En så stor mängd studenter som cirka 1 400 torde dock näppeligen stå till buds för intagning 1946. Erfarenheterna från innevarande års intagning tyda på att man måhända kan påräkna en rekrytering med 500—600 studenter. Detta är dock synbarligen icke tillräckligt. Man måste givetvis även 1947 taga in ett avsevärt antal elever på studentlinje för utexamination 1949, men behovet skulle ändock icke kunna täckas.

Det är tydligen nödvändigt, att man söker finna en utväg, som leder till att man redan tidigare än 1948 får ett icke obetydligt ökat antal lärare.

Härför erbjuder sig enligt de sakkunnigas mening, förutom den nyss antydda höjningen av folkskollärarnas pensionsålder, den utvägen att anordna en särskild provisorisk utbildning av lärare.

Innan de sakkunniga närmare ingått på denna fråga, ha de tagit ställning till en från flera håll framförd tanke, att seminarieeleverna i klass III på den fyraåriga linjen och i klass I på studentlinjen skulle avbryta sina studier under läsåret 1946/47 för att då gå ut som extra lärare i folkskolan. Därigenom skulle antalet disponibla lärarkrafter under nämnda läsår ökas med omkring 450, och behovet för läsåret i fråga skulle, därest även pensionsålderns inträde bleve framskjutet, bli kvantitativt mer än väl tillgodosett.

De sakkunniga framhålla, att en förutsättning för en sådan åtgärds tekniska genomförande vore, att den fullföljdes under åtskilliga år, enär eljest ifrågavarande elevers återgång till seminarierna under påföljande läsår 1947/48 skulle, med hänsyn till den stora intagning av nya elever, som måste ske vid seminarierna åren 1946 och 1947, medföra en större belastning än seminarierna kunde bära. För undvikande härav vore det således nödvändigt, att de till seminarierna återgående eleverna avlöstes av en ny årgång seminarister i folkskolan. Ehuru de sakkunniga funne en sådan anordning innebära vissa fördelar med hänsyn icke blott till det nu ifrågavarande syftet utan jämväl till seminarieutbildningen såsom sådan, ha de dock icke funnit välbetänkt att redan nu införa detta system med hänsyn till de

omfattande förberedelser i form av omarbetning av seminariernas tim- och arbetsplaner m. m., som skulle bli erforderliga.

Däremot ha de sakkunniga icke funnit något att erinra mot att seminarie- rektorerna, i den mån så kunde anses möjligt med hänsyn till utbildningen, finge bereda ledighet från arbetet för duktiga elever, som under kortare tider ville tjänstgöra som vikarier i folkskolan.

De sakkunniga föreslå i stället för den sålunda diskuterade utvägen anordnandet av en provisorisk utbildningslinje, som skulle omfatta vårterminen 1946, läsåret 1946/47 samt en kurs om 6 veckor under vardera av somrarna 1946 och 1947. De båda sommarkurserna skulle alltså ersätta en hösttermin. Vinsten av en sådan anordning vore, att ifrågavarande elever, som erhöle sitt examensbetyg före höstterminens början 1947, således komme ut i folkskolans tjänst ett helt år tidigare än om de intoges å studentlinje först hösten 1946.

Av en uppgjord timplan framgår, att undervisningen i läroämnena, med undantag av någon kompletteringskurs, helt skulle vara förlagd till terminerna, medan undervisningen i övningsämnena till väsentlig del skulle koncentreras till sommarkurserna med hänsyn bland annat till de eljest hårt anlitade specialsalarerna.

De sakkunniga, som funnit att minst 350 elever borde intagas å den föreslagna linjen, ha härom närmare anført följande.

Som i det föregående påvisats, torde man få räkna med en brist på minst 600 folkskollärare under läsåren 1946/47 och 1947/48. Därest övergångsbestämmelserna till pensionsreglementet upphävas, kommer antalet av under dessa båda läsår disponibla lärare att ökas med omkring 250. Härav följer, att den ovan skisserade kortare utbildningslinjen borde utbilda minst (600 — 250 =) 350 elever.

De sakkunniga ha funnit ovisst, hur rekryteringen till ifrågavarande provisoriska linje kan komma att gestalta sig. Måhända finge man nöja sig med ett mindre antal än 350. Skulle åter tillströmningen bli stark, borde man taga in flera. Med hänsyn till svårigheterna att vid planeringen av den nya linjen i förväg kunna beräkna dess omfattning ha de sakkunniga förordat ett centralt ansökningsförfarande. Ansökningarna till utbildningslinjen i fråga borde därför inlämnas till skolöverstyrelsen, som även borde bemyndigas att fatta beslut rörande klassavdelningarnas antal samt deras förläggning till de olika seminarierna.

Slutligen ha de sakkunniga i detta sammanhang anført följande.

För närvarande finnas åtskilliga studenter intagna på fyraårig linje. Det är sannolikt, att en del av dessa komma att söka in på den nya utbildningslinjen för att därigenom hastigare nå fram till folkskollärarexamen. Luckor komma då att uppstå i de klasser, där de nu befinna sig. Under nuvarande förhållanden är det angeläget, att dessa luckor fyllas. Seminariestadgan tillåter emellertid icke någon intagning annat än vid vårterminens slut eller höstterminens början. De sakkunniga vilja därför föreslå, att skolöverstyrel-

sen bemyndigas att vid behov medgiva prövning och intagning av elever under vårterminen 1946 å lediga platser i de redan befintliga klassavdelningarna av fyraårig linje.

Remissyttranden m. m.

Såväl *statskontoret* som *skolöverstyrelsen* ha funnit de föreslagna åtgärder-
na för minskning av lärarbristen vid folkskolorna motiverade och lämpliga.

Överstyrelsen har därvid bland annat anfört följande.

Under en lång följd av år ha folkskolinspektörerna på överstyrelsens anmodan lämnat uppgifter rörande den väntade ökningen i lärarbehovet. Dessa prognoser ha inspektörerna lämnat på grundval av upplysningar, som de i sin tur inhämtat från skoldistriktet. De största städerna ha lämnat uppgifter särskilt för sig. Såsom överstyrelsen vid tidigare tillfällen framhållit, ha dessa prognoser visat sig vara tillförlitliga för ett eller två år framåt. Prognoser på längre sikt ha däremot emellanåt visat sig vara missvisande, vilket i och för sig är mycket naturligt. Särskilt i större skoldistrikt är det naturligtvis omöjligt att giva en exakt siffra på det lärarantal, som kommer att behövas om exempelvis fem år. I en tid av snabbt stegrat lärarbehov är det också naturligt, att prognossiffrorna i regel bli för låga. Då det finns 52 folkskolinspektörer och omkring 2 500 skoldistrikt, behöver felet icke vara stort för varje skoldistrikt eller varje inspektör, förän det sammanlagda felet springer upp till ett par eller några hundratal. Den skillnad i prognoserna för 1948/49, som de sakkunniga påpekat, utgör i själva verket endast omkring 2½ procent av lärarantalet.

Som ett allmänt omdöme om de uppgifter, som på detta sätt erhållits från folkskolinspektörerna, kan sålunda sägas, att de varit tillförlitliga i fråga om de allra närmast liggande åren och att de i fråga om år, som ligga längre fram i tiden, visserligen varit mycket osäkra men dock i allmänhet angivit den riktning, i vilken utvecklingen kommit att gå.

De uppgifter, som nu stått de sakkunniga till buds, ha erhållits på alldeles samma sätt som de, på vilka skolöverstyrelsen hittills grundat sina beräkningar. Deras beräkningar kunna därför icke sägas vara i och för sig noggrannare än de tidigare. Men den tid, som det här närmast gäller, nämligen sista delen av 1940-talet, har ryckt ett år närmare, och uppgifterna för dessa år ha därigenom blivit tillförlitligare. Det är därför stor sannolikhet för att utvecklingskurvan kommer att få den branta stigning, som de sakkunniga bebådat.

Skolöverstyrelsen har övervägt, huruvida man skulle kunna för framtiden erhålla noggrannare uppgifter om det kommande lärarbehovet. Viss förbättring i prognosernas tillförlitlighet skulle måhända kunna vinnas, därest skoldistriktet varje år lämnade folkskolinspektörerna uppgifter om det antal barn, som icke uppnått skolåldern, fördelade dels på årgångar, dels på de skolor, till vilka barnen kunna tänkas bli hänvisade, då de uppnå skolåldern. En sådan kartläggning av barnmaterialet skulle medelva en noggrannare analys av det kommande lärarbehovet. Den skulle emellertid bli tidsödande och skulle dessutom för de större skoldistriktet medföra ganska stora kostnader, som kanske skulle göra dem mindre villiga att medverka. Då man dock måste anse, att skoldistriktet själva för lösande av sina skolfrågor skulle ha stor nytta av en sådan årligen återkommande in-

ventering av barnmaterialet, överväger överstyrelsen att till ett kommande år söka genomföra en sådan undersökning. På grund av befolkningens rörlighet måste dock även en dylik mera detaljerad undersökning leda till osäkra slutsatser, då det gäller att förutsäga lärarbehovet på längre sikt.

I särskilda skrivelser ha *seminariernas elevförbund* samt *Kalmar och Lunds ortsföreningar av svenska seminarieläraryöreningen* ställt sig kritiska till de sakkunnigas förslag om anordnande av en särskild provisorisk utbildning av folkskollärare och i stället förordat andra åtgärder för minskning av lärarbristen.

Seminariernas elevförbund har därvid hemställt, att åtgärder måtte vidtagas i syfte, att de nuvarande seminarieeleverna i klass III av den fyraåriga linjen och klass I av studentlinjen finge avbryta sina studier under läsåret 1946/47 för att då gå ut som extra lärare i folkskolorna, varefter motsvarande anordning skulle vidtagas även följande år, så länge lärarbehovet det krävde. Till stöd för sin framställning har elevförbundet anfört bland annat följande.

Man kunde möjligen acceptera den föreslagna snabbutbildningen av nya studentklasser, om denna favör komme elitstudenter till godo. Men i detta fall måste man i stället konstatera, att det till största delen skulle bli de sämsta studenterna, som kunde ifrågakomma.

Vi seminarieelever anser dock inte blott de sakkunnigas förslag om snabbutbildning av studenter utan också deras förslag om att lärarbristen även de följande åren skall avhjälpas genom ökade intagningar på enbart studentlinjen (mellan 500 och 600 under vardera av åren 1946 och 1947) vara förkastligt. Vi anser i stället, att lärarbristen bör avhjälpas genom ökade intagningar inte bara på studentlinjen utan också på fyraåriga linjen. Det är, anser vi, inte rätt och riktigt att på detta sätt favorisera studenterna. Dessa har ändock ett så betydande försprång framför övrig ungdom, när det gäller utbildning till intellektuella yrken, att man med full rätt kan försvara icke studenter möjligheter att vinna inträde vid landets folkskoleseminarier. Det är allmänt känt och erkänt, att studenterna ännu så länge till största delen kommer ifrån mera välbärgade samhällsklasser, medan flertalet familjer saknar de ekonomiska förutsättningarna att föra sina barn fram till studentexamen. Men därför finns det naturligtvis bland dessa ungdomar, som inte har kunnat få en studentexamen, både studieintresse och studiebegåvning. Också dessa bör ha möjligheter att välja ett yrke, som passar deras intresse och fallenhet. Folkskoleseminariernas fyraåriga linje ger en sådan möjlighet. Denna bör därför absolut inte få stå tillbaka för studentlinjen. När nu ett betydande lärarbehov måste fyllas, så är det, anser vi, inte mer än rätt och billigt att intagningarna ökas lika mycket på den fyraåriga linjen som på den tvååriga. Häremot kan invändas, att lärarbristen redan är akut, och att det därför gäller att få fram nya lärare så fort som möjligt. Ur den synpunkten är det också förklarligt att de sakkunniga förorda ökade intagningar blott på studentlinjen. Men problemet kan lösas på ovan föreslaget sätt, ett sätt, som, synes det oss, är betydligt smidigare, som inte medför snabbutbildningens stora nackdelar, och som ger rättvisa åt alla berörda parter. De sakkunniga har själva omnämnt denna lösning, men de har med, efter vårt förmenande, synnerligen svag motiveering förkastat den.

Kalmar ortsförening av svenska seminarieläraryöreningen, med instämmande av *Lunds ortsförening*, har förordat en i huvudsak enahanda anordning som den av seminariernas elevförbund föreslagna, dock att densamma icke skulle börja tillämpas förrän från och med läsåret 1947/48.

Departementschefen.

Departementschefen har för egen del anfört i huvudsak följande.

Seminariesakkunnigas förslag om omedelbara åtgärder för att möta den akuta lärarbristen vid folkskolorna kommer icke överraskande. Det har nämligen de senaste åren stått klart, att läget på detta område med hänsyn främst till den vid 1930-talets mitt begynnande nativitetsökningen, den fortgående befolkningsförflyttningen från landsbygden till städer och andra tätorter samt det successiva införandet av ett sjunde — de senaste åren även ett åttonde — skolår snart nog kunde komma att bli kritiskt. Av de redogörelser, som lämnats i såväl 1944 som 1945 års huvudtitlar, framgår, att såväl skolöverstyrelsen som vederbörande departementschef haft sin uppmärksamhet riktad på nämnda förhållande, som ju också föranlett tillkallandet av särskilda sakkunniga för utredning angående de åtgärder, som därav borde föranledas. De sakkunnigas undersökningar ha nu givit vid handen, att den ökning av lärarbehovet, som förutsetts, av allt att döma kommer att ske i betydligt hastigare takt än man så sent som för ett år sedan hade anledning att räkna med. Detta konstaterande har föranlett de sakkunniga att föreslå, att särskilda åtgärder redan under pågående läsår vidtagas i syfte att tidigare än eljest varit möjligt få fram ett ökat tillskott av folkskollärare.

Av den lämnade redogörelsen framgår, att underskottet av folkskollärare läsåren 1946/47 och 1947/48 kan väntas uppgå till omkring 600 för att 1948/49 stiga till inemot 1 400 och 1949/50 till något över 1 500, utan att därvid den redan 1944/45 förefintliga bristen på omkring 250 lärare medräknats. Vid bedömandet av dessa siffror bör ihåggkommas, att underskottet för de två förstnämnda åren beräknats under hänsynstagande till den utexamination från seminarierna av redan nu intagna elever, som då kan förväntas. Underskottssiffrorna för åren 1948/49 och 1949/50 däremot äro bruttosiffror så till vida, att vid beräkningarna ej kunnat tagas hänsyn till utexaminationen av de elever på tvåårig linje, som komma att intagas hösten 1946 och hösten 1947. Detta förklarar sålunda den kraftiga stegringen av underskottet från läsåret 1947/48 till läsåret 1949/50. Därest i likhet med vad som skett innevarande år på studentlinjen under vartdera av åren 1946 och 1947 intagas omkring 300 elever, skulle bristen läsåret 1948/49 bli omkring 1 100 och läsåret 1949/50 omkring 900 lärare. I vilken utsträckning de stora underskotten för läsåren 1948/50 kunna komma att utjämnas genom utexamination på studentlinjer av ett än större antal elever blir en fråga, som berör den nuvarande seminarieorganisationens utformning och som jag avser att återkomma till i annat sammanhang. Så mycket torde emellertid redan nu kunna sägas, att, även om den ordinarie intagningen åren 1946 och 1947 göres så omfattande som med hänsyn till skilda omständigheter låter sig göra, den likväl icke mer än till en del kan förmå att eliminera den väntade lärarbristen.

Det är med hänsyn härtill och till nödvändigheten av att redan för läs-

åren 1946/47 och 1947/48 åstadkomma en förbättring av lärartillgången, som de sakkunniga funnit omedelbara åtgärder erforderliga. Jag är för egen del av samma uppfattning.

De föreslagna åtgärderna avse dels ett upphävande av nu gällande övergångsbestämmelser för pensionering av folkskollärare, varigenom 63-årsåldern omedelbart i stället för successivt skulle börja tillämpas som pensionsålder, dels ock anordnande av en provisorisk lärarutbildning på kortare tid än den normala. Beträffande det förstnämnda spörsmålet inskränker jag mig till att erinra, att detsamma förut denna dag anmälts av chefen för finansdepartementet. Jag vill i anslutning därtill blott tillägga, att ytterligare lättnad i lärarfrågan skulle vinnas, därest ett omedelbart införande av den högre pensionsåldern förenades med en uppmjukning av gällande praxis i fråga om tillstånd att kvarstå i tjänst efter pensionsålderns inträde. Det synes sålunda önskvärt, att under de närmaste åren sådant tillstånd lämnas i större utsträckning än hittills varit fallet.

Förslaget om en särskild provisorisk lärarutbildning avser inrättandet från och med vårterminen 1946 av en extra utbildningslinje för högst 400 studenter, vilken utbildning skulle sträcka sig över läsåret 1946/47 samt även innefatta vissa kurser somrarna 1946 och 1947. Härigenom skulle vinnas, att ifrågavarande elever kunde gå ut som lärare redan höstterminen 1947 eller ett helt år tidigare än om de i vanlig ordning intagits höstterminen 1946.

En annan möjlighet att minska lärarbristen, som påpekats i framställningar av seminariernas elevförbund samt vissa ortsföreningar av svenska seminarieläraryöreningen och som även diskuterats av de sakkunniga, vore att låta eleverna vid folkskoleseminarierna efter genomgången klass III av fyraårig linje och klass I av studentlinje avbryta sina studier för att under ett läsår tjänstgöra som extra lärare i folkskolorna, varefter de påföljande år skulle återvända till seminarierna för fortsatt utbildning. Onekligen är detta ett uppslag, som icke utan vidare kan avfärdas. På av de sakkunniga anförda skäl synes dock anordningen icke böra i första hand komma i fråga. Men det synes angeläget att hålla denna möjlighet öppen som ett komplement till de av de sakkunniga föreslagna åtgärderna. Det torde nämligen sannolikt komma att visa sig, att dessa åtgärder icke äro tillfyllest ens om intagningen å den provisoriska utbildningslinjen skulle komma att uppgå till beräknat maximum, omkring 400 elever. I verkligheten torde sannolikt tillgången på kvalificerade sökande — och andra böra enligt min mening icke tagas emot — ej komma att medge en så stor intagning. Därest alltså den provisoriska utbildningen skulle behöva kompletteras med ett anlitande av seminarieelever på sätt nyss antytts, torde i första hand eleverna å den fyraåriga linjen böra komma i fråga. Efter tre år torde dessa nämligen ha en mer omfattande utbildning i praktiskt hänseende än vad fallet är med eleverna å studentlinjen efter endast ett års seminariestudier. Då en anordning i angiven riktning av allt att döma skulle nödvändiggöra en icke obetydlig omarbetning av kursplaner m. m. för främst tredje och fjärde klasserna å den fyraåriga linjen samt eventuellt även för båda klasserna å studentlinjen, torde den i vart fall icke kunna tillämpas från hösten 1946. Redan nu bör emellertid, på sätt de sakkunniga förordnat, möjlighet beredas särskilt dugliga elever i avgångsklasserna att få ledigt för kortare vikariat i folkskolor.

Jag anser sålunda i likhet med de sakkunniga anordnandet av en särskild

utbildning av lärare vara den väg man vid sidan av den föreslagna jämkningen av pensionsbestämmelserna främst har att följa för att söka råda bot på den akuta lärarbristen. Såsom denna utbildningslinje skisserats av de sakkunniga, synes den vara ägnad att ge en utbildning, på det hela taget likvärdig med den, som eljest erbjödes vid seminarierna. Måhända kunna vissa detaljer i den föreslagna timplanen göras till föremål för diskussion — jag tänker därvid närmast på, att den betydelsefulla modersmålsundervisningen drabbats av en förhållandevis större reduktion än övriga teoretiska ämnen — men det torde få ankomma på skolöverstyrelsen att vid planens förverkligande vidtaga de jämkningar däri, som kunna befinnas erforderliga och möjliga.

Med hänsyn till de mångahanda svårigheter och olägenheter, som otvivelaktigt komma att uppstå för seminarierna vid ett genomförande av den föreslagna extra utbildningen, synes det angeläget att understryka, att det här är fråga om en av förhållandena framtvingad engångsåtgärd.

De sakkunniga ha räknat med, att den föreslagna linjen skulle komma att omfatta högst 14 klassavdelningar om 28 elever i varje avdelning eller således sammanlagt högst 392 elever. Även om de rekryteringssvårigheter, som redan i viss mån på sina håll kunnat förmärkas beträffande studentlinjen, i än högre grad torde komma att göra sig gällande vid intagning under en vårtermin, synes man dock berättigad att räkna med en relativt tillfredsställande rekrytering såväl kvantitativt som kvalitativt. Såsom de sakkunniga framhållit, torde åtskilliga studenter, som för närvarande finnas intagna å fyraårig linje, komma att söka över till den nya utbildningslinjen. Det synes därför vara motiverat att i enlighet med sakkunnigförslaget lämna skolöverstyrelsen bemyndigande att för fyllande av de luckor, som därigenom kunna uppkomma, medgiva prövning och intagning å fyraårig linje jämväl under loppet av vårterminen 1946. Det synes även skäligt att, som skolöverstyrelsen föreslagit, sådant bemyndigande lämnas även beträffande småskoleseminarierna, då det ju kan tänkas, att luckor av samma anledning uppkomma också där.

Kostnaderna för utbildningen, i vad de belöpa på vårterminen 1946, beräknar departementschefen till följande belopp, nämligen till avlöningar 150 000 kronor, till omkostnader 8 000 kronor, till materiel 8 000 kronor och till utrustning (engångsanslag) 45 000 kronor. Sommarkurserna beräknas draga en kostnad av 106 000 kronor per sommar, därav 92 000 kronor för avlöningar, 7 000 kronor för omkostnader och 7 000 kronor för materiel. Härvid förutsättas seminarielärarna komma att erhålla ett arvode av 8 kronor per lektion med viss maximering. Beträffande bestridande av dessa kostnader anför departementschefen:

Härav torde i anslutning till vad de sakkunniga förordat av för innevarande budgetår anvisade anslagsmedel böra bestridas dels kostnaderna för vårterminen 1946 och dels av kostnaderna för sommarkursen 1946 11 000 kronor för avlöningar samt hela de beräknade beloppen för omkostnader och för materiel, böcker m. m. Då för innevarande budgetår beviljade anslag till avlöningar och till omkostnader äro förslagsanslag, torde några ytterligare medel för dessa ändamål ej behöva äskas utan anslagen få överskridas med erforderliga belopp i enlighet med vad nyss anförts. Riksdagens bemyndigande erfordras dock för överskridande av de poster i avlönings-

staten, vilka uppförts med maximerade belopp. Däremot synas medel å tilläggsstat böra anvisas för materiel, böcker m. m. och för utrustning, enär anslagen till dessa ändamål ha karaktären av reservationsanslag.

I detta sammanhang har departementschefen vidare anfört följande.

Som bekant ha seminarieelever numera möjlighet att erhålla studielån ur allmänna studielånefonden. För att underlätta rekryteringen till den av mig förordade särskilda utbildningslinjen torde elever även vid denna linje böra beredas lånemöjligheter. Ett särskilt ansökningsförfarande bör därför komma till stånd. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela i ämnet erforderliga bestämmelser. Till frågan om anvisande av medel till studielån återkommer jag vid anmälan framdeles av anslagsbehovet för nästa budgetår till kapitalinvestering i studielånefonden.

I detta sammanhang må framhållas, att fråga uppkommit om anordnande i december 1945 av en seminarierektorskonferens för diskuterande av bland annat med den ifrågasatta extrautbildningen sammanhängande spörsmål. Kostnaderna härför, beräknade till omkring 3 000 kronor, synas böra bestridas från seminariernas resekostnadsanslag.

Motionerna.

I *motionen I: 443* anföres bland annat följande.

Vår organisation av folkskoleseminarierna är uppbyggd för en årlig examination av 16 klassavdelningar, vilket med 24 elever per klass skulle betyda 384 folkskollärare per år. Under åren 1942, 1943 och 1944 utexaminerades blott 262, 236 och 51 lärare och år 1945 omkring 120. År 1946 väntas 331 nya lärare. Under dessa fem år har alltså organisationen vad examinationsmöjligheten beträffar blott utnyttjats till något mera än hälften. I stället för cirka 1 900 lärare ha utexaminerats cirka 1 000. Under vårriksdagen beslöts däremot en intagning av ej mindre än 616 elever. Och nu föreslås en snabbutbildning av inemot 400 studenter.

Det är uppenbart, att en sådan häftig ökning ingalunda kan vara lämpligt med hänsyn till att få en kvalitativt väl sammansatt lärarkår. Den måste också leda till ett anställande av med seminariearbetet föga förtrogna lärarkrafter och en på grund av organisationens belastning sämre lärarutbildning. Svagare läraraspiranter och svagare utbildning, det blir följden. Det är ingalunda lyckligt, allraminst med tanke på de ökade krav, som i framtidens folkskola eller medborgarskola säkerligen måste ställas på denna unga lärarkår. Allt vad som kan göras för att förebygga, att vi för framtiden ställas inför lika häftiga nedskärningar och utökningar av seminarieorganisationen, måste alltså göras.

Vad som kräves är i första hand, att tillförlitligare prognoser kunna ställas och i tillräckligt god tid rörande det kvantitativa behovet av lärarkrafter. Det är ingen tröst med ett påpekande, att felkalkylen för 1948/49 från ett år till ett annat utgör blott $2\frac{1}{2}$ procent, det innebär dock en felräkning på 450 lärare. Det är skrämmande med felkalkyler på 600—1 500 lärare för åren 1946—1949. Det är dock nio år innan barnen nå folkskolan. Skolöverstyrelsen säger sig *överbäga* att till ett kommande år genomföra en mera noggrann undersökning. Det är nödvändigt, att den verkligen sättes i gång och omedelbart samt blir ärligen fortlöpande.

Det är flertalet seminarielärares mening, att den fyraåriga seminarie-

linjen ger den i regel gedignare lärarutbildningen. Det är därför att beklaga, att genom bristande förutseende denna linje nu föres i skymundan beroende på det skriande behovet att snabbt utbilda nya lärare. Den föreslagna snabbutbildningen med dess svaga organisation får måhända igångsättas som en engångsåtgärd och under det uttryckliga villkoret att blott väl kvalificerade sökande mottagas. För stora värden stå på spel för att något annat får tolereras.

Men samtidigt borde allvarligt övervägas, huruvida ej den av Seminarie-nas elevförbund föreslagna utvägen borde på ett tidigt stadium kunna beträdas. I vart fall borde de elever, som avslutat sitt tredje läsår, kunna tagas i bruk för att fylla vakanserna under läsåret 1946/47. Den 4-åriga linjens kursplaner lämpa sig väl för ett sådant avbrott. Inte mindre än sex klassavdelningar stå till buds för en sådan tjänstgöring. Vid ett upprepande under följande år kunde måhända vissa smärre justeringar av de två sista årens kursplaner kunna ske. Men även den tvååriga linjens elever kunde användas, liksom för dem ettårslärartjänstgöring under studietiden skulle vara mycket värdefull. Härvid torde dock krävas större justeringar av kursplanerna, varför ett uppskjutande av dessa elevers »provår» måhända bör ske till läsåret 1947/48. Departementschefen har ställt sig uppenbart välvillig för en grundlig och snabb prövning av denna metod att lösa problemet. Det torde även ihågkommas, att för närvarande ett icke obetydligt antal utbildade lärare är i tjänstgöring, som snabbast möjligt borde avslösas av seminarieelever med tre, respektive ett års lärarutbildning bakom sig. Detta antal utbildade lärare kommer, om denna utväg ej tillgripes, under de närmaste åren att kraftigt ökas, efter vad siffrorna om den tilltagande lärarbristen visa.

Om snabbkurserna anordnas, kommer säkerligen en del studenter från den fyraåriga linjens första och andra klasser att vinna tillträde till dessa. Att fylla de lediga platser, som sålunda uppkomma, vore givetvis önskvärt. Men även här är förutsättningen, att de sökande äro väl kvalificerade och kunna väntas väl tillgodogöra sig undervisningen. Det kan befaras, att det under dessa förutsättningar blir svårt att fylla dessa lediga platser.

Genom att uttaga elever efter seminariets tredje, respektive första läsår för undervisning vid folkskolorna ökas möjligheten till ett bättre tillgodose-ende av den fyraåriga linjen i jämförelse med den tvååriga än för närvarande. Tillika beredas dessa elever tillfälle till pedagogiska erfarenheter, som säkerligen skulle göra avslutningsåret vid seminariet mera givande. Man finge också därigenom, som elevförbundet påpekat, en lärarreserv, som gjorde det möjligt att fördela utbildningen av nya lärare på längre tid och på bättre sätt. Givetvis böra eleverna i löneförmåner och med hänsyn till beräkandet av tjänstgöringsår likställas med folkskolornas extra lärare.

I motionen II: 686 anföres bland annat följande.

Departementschefen framhåller också i propositionen nr 378, vari han stöder de sakkunnigas förslag, att han ifrågasätter om tillgången på kvalificerade sökande till denna provisoriska utbildningskurs blir tillfredsställande. Det torde med största sannolikhet kunna förutsägas, att upp till 400 kvalificerade studenter *icke* komma att stå till buds för den föreslagna provisoriska utbildningen vid vårterminens början 1946. De, som i första hand komma i fråga, ha avlagt sin examen våren 1945 och givetvis under årets

lopp sökt sig utkomstmöjligheter eller gått till fortsatta studier på andra områden. Av denna årsklass studenter har för övrigt redan en stor del intagits i seminariernas studentlinjer hösten 1945, varför rekryteringsbasen är tämligen uttunnad.

Att rekrytera dessa provisoriskt utbildade lärare från studenterna och att även i fortsättningen utöka lärarutbildningen genom ett utökat antal studentlinjer vid seminarierna anse vi oriktigt ur följande synpunkter:

1. Studenterna utgöra endast cirka 3—5 procent av motsvarande åldersgrupp av befolkningen. Denna bas för rekrytering är alldeles för smal. Det är icke ett axiom, att man är lämplig som lärare, därför att man *haft råd* att ta studenten. En bredare rekryteringsbas ger givetvis större urval och större möjligheter att få fram goda lärare.

2. Detta förhållandevis lilla antal studenter kommer till sin övervägande del från befolkningens mellan- och överklass. Folkskolläraren skall i första hand undervisa arbetarklassens och böndernas barn. Ett gott förhållande mellan lärare och elever förutsätter från lärarens sida en ingående kännedom om barnens miljö och uppväxtförhållanden. Dessa studenter, som komma från helt andra sociala skikt, kunna icke på samma sätt förstå arbetarnas och böndernas barn som en lärare, vilken kommer från samma sociala skikt som barnens övervägande flertal.

I stället för en ytterligare begränsning av rekryteringsbasen till lärarutbildningen bör man, enligt vårt förmenande, tvärtom sträva till en breddning av densamma och därmed öka möjligheterna att få fram goda lärare utan att eftersätta kravet på goda kunskaper.

Seminariernas elevförbund och vissa ortsföreningar av seminarieläraryöreningen ha pekat på en annan möjlighet att minska lärarbristen. De ha föreslagit, att eleverna i klass III av den fyraåriga linjen och i klass I av den tvååriga studentlinjen skola avbryta sina studier för ett år och tjänstgöra som extra lärare, varefter de påföljande år skola återvända till seminariet för fullföljande av sin utbildning.

De synpunkter, som av ovannämnda organisationer framförts, synas oss vara av värde och kunna inte enbart — som av de sakkunniga — avfärdas med hänvisning till organisatoriska svårigheter.

En sådan lösning av frågan erbjuder många fördelar:

1. Genom att använda seminarieeleverna skulle man fylla den akuta lärarbristen redan läsåret 1946/47.

2. Genom att utnyttja seminarieeleverna en tid framåt kunde man vinna en lärarreserv av smidigare slag och lärarbehovet regleras i mera normal takt. En utökad intagning av elever vid seminarierna i lika stor utsträckning på den fyraåriga som på den tvååriga linjen kunde sedan reglera lärarbehovet.

3. Genom denna lärarreserv skulle man också kunna reglera överproduktion av lärare. En sådan torde man inte vara säker om att kunna undvika, då man inte så exakt kan beräkna lärarbehovet, vilket nuvarande lärarbrist visar. En snabbutbildning däremot kan i framtiden skapa ett läraröverskott, vilket då inte är så lätt att reglera.

4. Snabbutbildningens organisatoriska olägenheter med sommarkurser och dubbelläsning under terminerna kunde undvikas.

5. Snabbutbildningens extrakostnader kunde undvikas.

6. På längre sikt finge man en kvalitativt bättre lärarkår, då dessa elever från klass III¹ och klass I² efter ett års praktik givetvis kunde tillgodogöra

sig det sista seminarieårets utbildning på ett betydligt bättre sätt än tidigare. De skulle efter ett års tjänstgöring ute i fältet vara klara med, vad som brister i deras utbildning, vad det är som fattas och vad de framför allt måste sätta sig in i. Vid återkomsten till seminariet kunde de då med ett helt annat verklighetssinne gå in för sin sista avputsande utbildning.

7. Det torde också vara klart att en seminarist, som gått 3 år på seminariet och fått pedagogisk utbildning, är bättre skickad att undervisa än en student med tre terminer och två sexveckorskursers forcerad utbildning.

8. Dessutom kunde man undvika den orättvisa, som skulle drabba seminaristerna på båda linjerna, om studenter skulle få folkskollärarexamen efter tre terminer, under det att de själva måste gå fyra respektive två år. Och i många fall torde dessa treterminerslärare tidigare i konkurrens om platserna på seminariet blivit utslagna av dem, som därför att de voro duktigare nu få gå två eller fyra år.

Utskottet.

Av den lämnade redogörelsen framgår, att såväl 1945 års seminariesakkunniga som departementschefen — med hänsyn till den akuta lärarbristen vid folkskolorna — funnit omedelbara åtgärder nödvändiga för att redan för läsåret 1947/48 åstadkomma en förbättring av lärartillgången. Utskottet delar för sin del denna uppfattning.

De sakkunniga hava föreslagit inrättande från och med vårterminen 1946 av en extra utbildningslinje för högst 400 studenter, vilken utbildning skulle sträcka sig över läsåret 1946/47 samt även innefatta vissa kurser somrarna 1946 och 1947. Härigenom skulle vinnas, att ifrågavarande elever kunde gå ut som lärare redan höstterminen 1947 eller ett helt år tidigare än om de i vanlig ordning intagits höstterminen 1946.

Departementschefen, som anslutit sig till vad de sakkunniga förordat, har i detta sammanhang erinrat om ett av seminariernas elevförbund och vissa ortsföreningar av svenska seminarieläraryöreningen framställt förslag att minska lärarbristen genom att låta eleverna vid folkskoleseminarierna efter genomgång av klass III av fyraårig linje och klass I av studentlinje avbryta sina studier för att under ett läsår tjänstgöra som extra lärare vid folkskola, varefter de påföljande år skulle återvända till seminarierna för fortsatt utbildning. De sakkunniga, som diskuterat ifrågavarande uppslag, hava icke funnit det välbetänkt att införa detta system med hänsyn bland annat till de omfattande förberedelser i form av omarbetning av seminarier-nas tim- och arbetsplaner m. m., som härigenom skulle bli erforderliga. Departementschefen har för sin del icke ansett sig nu kunna tillstyrka förslaget, men funnit det angeläget, att möjligheten för en dylik anordning hålles öppen som ett komplement till de av de sakkunniga föreslagna åtgärderna. I motionerna I: 443 och II: 686 hava yrkanden framställts, som ansluta sig till elevförbundets ovannämnda förslag.

Utskottet har vid sin prövning av här förevarande spörsmål kommit till den uppfattningen, att anordnandet av en särskild utbildning av lärare synes vara den väg, man under nu föreliggande extraordinära förhållanden främst

har att följa för att söka råda bot på den akuta lärarbristen. I likhet med departementschefen vill utskottet framhålla, att allenast kvalificerade sökande böra emottagas å den extra utbildningslinjen.

Det ovannämnda, i motionerna I: 443 och II: 686 framställda förslaget kan i och för sig förefalla bestickande. Utskottet har likväl av olika skäl icke funnit sig kunna förorda detsamma. Förslagets genomförande skulle icke medföra någon ökning av färdigutbildade folkskollärare. Vidare skulle den ifrågasatta anordningen endast innebära en tillfällig lättnad i den föreliggande situationen. Första gången anordningen komme att tillämpas, skulle visserligen en förstärkning erhållas med näst högsta klassernas elever, men läsåret därpå skulle dessa elever återgå till seminarierna medan en ny näst högsta klass komme ut som extralärare; härtill kommer, att man för detta läsår icke skulle få tillgång till några nyutexaminerade lärare. Under det andra läsåret, varunder ifrågavarande anordning skulle tillämpas, komme man alltså att förlora det tillskott till antalet tillgängliga lärarkrafter, man under det första läsåret vunnit. Någon bestående ökning av antalet lärarkrafter kan alltså på denna väg ej erhållas. Utskottet vill även framhålla, att den i motionerna rekommenderade vägen komme att förlänga studierna till folkskollärarexamen från nu fyra respektive två år till fem respektive tre år, något som måhända kan befaras verka återhållande på elevtillströmningen till folkskoleseminarierna. Utskottet kan alltså icke tillstyrka bifall till det i motionen I: 443 — såvitt nu är i fråga — och motionen II: 686 framställda yrkandet.

I likhet med departementschefen anser jämväl utskottet, att möjlighet torde böra beredas särskilt dugliga elever i avgångsklasserna att erhålla ledigt för kortare vikariat i folkskolor.

De sakkunniga hava framhållit, att åtskilliga studenter, som för närvarande finnas intagna å fyraårig linje, torde komma att söka sig över till den nya extra utbildningslinjen. I enlighet med vad departementschefen förordat tillstyrker utskottet att åt skolöverstyrelsen lämnas bemyndigande att för fyllande av de luckor, som härigenom kunna uppstå, medgiva prövning och intagning å fyraårig linje jämväl under loppet av vårterminen 1946. Skulle luckor av samma anledning uppstå vid småskoleseminarierna, har utskottet icke något att invända mot att överstyrelsen även här erhåller motsvarande bemyndigande.

Till vad departementschefen anført och föreslagit ifråga om kostnaderna för den nya utbildningslinjen kan utskottet giva sin anslutning.

Utskottet är även ense med departementschefen därom, att elever vid nämnda utbildningslinje böra beredas möjligheter att erhålla lån från allmänna studielånefonden. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela erforderliga bestämmelser i ämnet.

Slutligen får utskottet — i anledning av vad i motionen I: 443 yrkats rörande utredning inom skolöverstyrelsen av lärarbehovet — framhålla, att

just detta spörsmål varit och är föremål för ingående beräkningar inom 1945 års seminariesakkunniga och att dessa beräkningar kunna förväntas bli framlagda för nästa års riksdag i samband med förslag ifråga om seminarieorganisationen. Med hänsyn härtill synes någon framställning till Kungl. Maj:t i den i förevarande motion sålunda angivna riktningen icke erforderlig, varför utskottet för sin del anser motionen även såvitt nu är ifråga icke böra till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställer utskottet,

I. att riksdagen må

a) medgiva, att högst 400 studenter må vårterminen 1946 intagas vid folkskoleseminarierna för att genomgå utbildning vid en tillfälligt anordnad seminarielinje, omfattande, förutom nämnda termin, läsåret 1946/47 samt en kurs under vardera av somrarna 1946 och 1947, i huvudsaklig överensstämmelse med vad departementschefen förordat;

b) medgiva, att de i gällande avlöningsstat för folkskoleseminarierna med maximerade belopp uppförda utgiftsposterna må för budgetåret 1945/46 överskridas med högst de belopp, som erfordras för utbetalande av arvoden i enlighet med vad departementschefen förordat;

c) till *Folkskoleseminarierna: Materiel, böcker m. m.* å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 15 000 kronor;

d) till *Folkskoleseminarierna: Utrustning* å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1945/46 anvisa ett reservationsanslag av 45 000 kronor;

II. att motionerna I: 443 och II: 686 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 11 december 1945.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Oscar Olsson, Pauli, Sven Larsson, Bernhard Nilsson, Karl Andersson, Gustaf Karlsson, von Heland, Emil Petersson, Gustav Emil Andersson, Rosenberg och Ragnar Bergh*; samt

från andra kammaren: herrar *Skoglund i Doverstorp, Eriksson i Stockholm, Svensson i Grönvik, Bergström, Andersson i Malmö, Wallentheim, Malmborg i Skövde, Lindholm, Onsjö, Hoppe, Thapper och Birke*.

Reservation

av herr *Oscar Olsson*, som ansett, att utskottets yttrande och hemställan bort hava följande lydelse:

»De återkommande felkalkylerna ifråga om lärarbehovet vid folkskolorna medförde, att seminarieorganisationen vid 1945 års riksdag sprängdes genom att riksdagen ansåg sig i det uppkomna nödläget tvingad till en höjning av lärjungeantalet i klasserna med därav från alla håll djupt beklagad försämring av lärarutbildningen. Riksdagen underströk också mycket starkt, i samband med sin anslutning till dåvarande chefens för ecklesiastikdepartementet uttalande att med det snaraste låta verkställa skyndsamt utredning om elevintagning vid seminarierna under de närmaste åren, den vidtagna ändringens karaktär av nödfallsprovisorium, som med det snaraste borde avvecklas.

Då emellertid även de i årets statsverksproposition till riksdagen framlagda beräkningarna av lärarbehovet visat sig alltför optimistiska, har Kungl. Maj:t i anslutning till den företagna utredningen funnit sig nödsakad att förelägga riksdagen förslag till ytterligare provisorium för avhjälpande i någon mån redan läsåret 1947/48 av den mest skriande bristen på folkskollärare. Detta föreslås skola ske genom en snabbutbildning från vårterminen 1946 på folkskoleseminariernas studentlinjer av 350 till 400 studenter under tre terminer och två sommarferier. Departementschefen håller för sannolikt, att detta provisorium inte räcker för fyllande av behovet, varför nya åtgärder av provisorisk natur torde vara nödvändiga redan året därpå. För att vår lärarutbildning icke skall komma ut på ett farligt gungfly av provisorier, är det tydligen nödvändigt att se till att icke fler av provisorierna komma att bidra till en sänkning av lärarnivån.

I detta avseende kunna synnerligen allvarliga invändningar resas mot den föreslagna snabbutbildningen. Redan det ofrånkomliga förhållandet att det elevmaterial, som kan komma i fråga vid inträdesproven till en snabbutbildning med början redan på nyåret 1946, måste vara kvalitativt underlägset de inträdessökande studenterna vid de vanliga intagningarna på den tvååriga seminarielinjen, är tungt vägande. Men avgörande betydelse bör man tillmäta den kritik, som framförts från seminarieläraryöreningarna i Kalmar och Lund, att då utbildningstiden å den tvååriga studentlinjen redan nu är i knappaste laget, dess ytterligare reduktion är ägnad att väcka starka betänkligheter. De sakkunnigas försvar är föga övertygande. De hänvisa helt enkelt till att det sammanlagda antalet undervisningstimmar för snabbutbildningens tre terminer och två sommarferier är lika stort som de fyra terminernas under den vanliga utbildningen och att snabbutbildningen därför måste vara kvalitativt likvärdig med den vanliga. De sakkunniga förbise, att detta resonemang måste leda till en uppfattning, att sommarferiernas rekreativvärde för lärarutbildningen snarast är negativt, men de förbise

vidare, att eleverna på den vanliga studentlinjen också använda ferierna till kurser, studier och annat för lärarutbildningen värdefullt arbete. En aktuell parallell till uppfattningen att bara man ser till att antalet arbetstimmar blir detsamma, så måste arbetsresultatet bli detsamma, har man just nu i snabbfärdigställandet av nybyggnader för att kunna tillfredsställa det trängande bostadsbehovet. Vid avsynandet är ett sådant nybyggt hus lika vackert och prydligt som ett vanligt, men fukt, mögelbildning o. s. v. visar ganska snart, att man visst inte har att göra med ett kvalitativt likvärdigt, trots lika många använda arbetstimmar. Då både de sakkunniga och departementschefen anse, att det ofrånkomliga villkoret för den ifrågasatta snabbutbildningen är, att denna blir kvalitativt likvärdig med den vanliga, måste tydligen annan utväg sökas för det fyllande av lärarbehovet, som är nödvändigt, d. v. s. åtgärder som möjliggöra, att 350—400 vikarier ställas till förfogande för folkskolorna för läsåret 1947/48 utom dem som i vanlig ordning utexaminerats från folkskoleseminarierna på våren 1947, och det utan försämring av lärarutbildningen.

Sådana utvägar ha påvisats av seminariernas elevförbund och de båda förutnämnda seminarielärarföreningarna och upptagits i motionerna I: 443 och II: 686. Här har man till och med ansett att den akuta lärarbristen på detta sätt skulle kunna fyllas redan läsåret 1946/47 utan avsevärda kostnader eller organisationsförändringar. Det skulle ordnas på det enkla sättet att i den nuvarande organisationen för seminaristerna inskötes ett övningsår, under vilket de skulle få tjänstgöra som vikarier vid folkskolorna mot vanliga löneförmåner. Detta vikariat skulle för seminaristerna med fyraårig utbildning infalla efter tredje året, möjligen i vissa fall redan efter andra, och för dem med tvåårig efter första. Efter vikarieåret skulle de för avslutnings- och examensåret återvända till sina seminarier. Kunde denna anordning tillämpas redan läsåret 1946/47 skulle lärarbristen minskas med ungefär 450 lärare, redan det en väsentligt högre siffra än den i propositionen beräknade. Måste man dröja till 1947/48, som snabbutbildningen tog sikte på, skulle bristen det året minskas med 540. (*Bilaga.*)

Det kan tyckas vara en motsägelse, när man bestämt kräver att lärarutbildningen inte får ytterligare sänkas, att dock föredraga utsändande av vikarier efter två terminers seminarietutbildning framför snabbutbildade efter tre terminer. Motsägelsen är emellertid endast skenbar. Först bör märkas att det visst inte är givet, knappt troligt, att en vikarie från det fyraåriga seminariet efter sex terminers utbildning skulle vara svagare rustad för sitt arbete än hans kollega efter de tre terminernas snabbutbildning. Och om än så skulle kunna vara förhållandet med det tvååriga seminariets student efter endast två terminers utbildning, trots det stöd han hade i någon erfaren tillsynslärare, uppväges detta flera gånger om av det förhållandet att den snabbutbildades seminarietutbildning är avslutad, under det att den vanliga studentvikarien har halva sin seminarietutbildning kvar efter att ute på arbetsfältet

ha kunnat lägga en vidare och fastare erfarenhetsgrund för de avslutade studierna än de gångna generationernas seminarister. Ett möjligen något svagare lärlingsår måste dock anses väga lätt gent emot den väsentligt säkrare grundval han har förmånen att starta från till utövandet av ett helt livs lärarverksamhet. Dessutom komme dessa under ett till tre år utbildade seminarister givet att vara kvalitativt överlägsna de nu som vikarier anlidade icke-lärar-kompetenta, uppgående till 400—500.

Denna utbildningsväg skulle inte heller vara behäftad med en annan allvarlig olägenhet, som vidlåder den föreslagna snabbutbildningen. Utbildningen på den fyraåriga seminarielinjen anses allmänt vara överlägsen utbildningen på den tvååriga. Den är också av betydelse som en låt vara allt trängre väg att nå fram till folkskollärarexamen, utan att man behöver gå över studentexamen. I allmänhet har man haft öppen blick för att det varit till fördel för folkskolan, att inte alla dess lärare hela sitt liv suttit på skolbänken, utan att några av dem dock något eller några år före inträdet i seminariet varit ute i det praktiska arbetslivet med även för en lärare nyttiga erfarenheter från umgänget där. Seminarieorganisationen har nu lika många fyraåriga och tvååriga linjer. Enligt snabbutbildningsförslaget skulle emellertid på en gång fjorton nya studentklasser utbildas och släppas ut, men ingen klass på den fyraåriga linjen. Det bleve ett förryckande av proportionerna mellan de två seminarietyperna så nära före utredningen av ett helt nytt slag av lärarutbildning i samband med den väntade stora skolreformen.

För denna utredning skulle försöket med seminaristvikarier ge goda erfarenheter. De ofta framförda synpunkterna om betydelsen för lärarkandidaten att lära sig på eget ansvar sköta en klass och inte bara en lektion före meddelad lärarbehörighet och för ett säkrare uttrönande av vederbörandes lämplighet överhuvud för lärarkallet kunde på denna väg bli positivt belysta. Huvudsaken bleve emellertid, att vi här äntligen hade kommit fram till ett provisorium, som inte sänkte utan tvärtom höjde kvaliteten av utbildningen, samtidigt som den hotande lärarbristen minskades i t. o. m. raskare takt än genom den föreslagna snabbutbildningen.

Både de sakkunniga och departementschefen ha i sak en gynnsam inställning till de föreslagna seminaristvikarierna. Den verkliga invändningen är att nödvändiga ändringar i högsta och näst högsta seminarieklassens kursplaner inte skulle medhinnas, så att planen, för att citera departementschefen, torde »i vart fall inte kunna tillämpas från hösten 1946». Men det räcker ju i nödfall, om den kan tillämpas från hösten 1947, samtidigt med att snabbutbildningens resultat skulle vara färdigt. Och då skulle den ge 540 vikarier mot snabbutbildningens 350—400.

Men saken är så allvarlig att ett försök åtminstone borde göras att redan under vårterminen 1946 genomföra de allra nödvändigaste jämkningarna i kursplanerna, åtminstone för tredje klassen, så att den kunde släppas ut redan

på hösten. Skulle svårigheterna visa sig oöverkomliga, finge man nöja sig med att utredningen på den punkten vore färdig, så att jämkningarna kunde företagas från höstterminen 1946 och seminaristvikariat taga sin början höstterminen 1947.

Departementschefen visar, att lärarbristen under de närmaste åren långt ifrån täckes genom anordnandet av den föreslagna snabbutbildningen. Planen med utsändande av eleverna i seminariernas klasser efter tredje, respektive första utbildningsåret som vikarier, så länge lärarbrist gör sig gällande, ökar inte lärarantalet mer än under första året, eftersom vikarierna sedan återvänder till sina avslutningsklasser till lika stort antal som från senaste avslutningsklass utexaminerade lärare. Därför synes det nödvändigt att under alla förhållanden tills vidare utvidga seminarieorganisationen med ett antal klasser, i vilka redan nästa läsår nybörjare intagas. Den av skolöverstyrelsen övervägda tanken på att till ett kommande år genomföra en mera noggrann undersökning av lärarbehovet bör omedelbart realiseras till ledning för denna utvidgning.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer utskottet, att riksdagen må

I. avslå Kungl. Maj:ts förevarande proposition;

II. i anledning av motionerna I: 443 och II: 686

a) i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att den av skolöverstyrelsen ifrågasatta mera grundliga utredningen om lärarbehovet måtte omedelbart fullgöras så att dess resultat kan bringas till riksdagens kännedom vid 1946 års riksdag;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att utfärda bestämmelser, som för minskandet av den aktuella lärarbristen möjliggöra ianspråktagande av vissa elever vid folkskoleseminarierna, om möjligt redan från och med läsåret 1946/47.»

Bilaga till reservationen.

**Översikt över lärarutbildningen 1946—1949 och minskningen
av den beräknade lärarbristen 1947—1950 vid
bifall till reservationen.**

	Antalet klassavdelningar						A n t a l ⁵		Minskning ⁵ av den beräknade lärarbristen
	i 4-årigt seminarium				i 2-årigt seminarium		utexamine- rade	seminarist- vikarier	
	I	II	III	IV	I	II			
1946—47	11	11	10 ¹	6 ¹	11	11	440	540	—
1947—48	2 × 11 ³	11	11	— ²	2 × 11	— ²	— ²	920(—540)	540
1948—49	11	11	11	(10 ¹)	11	(11) + 11 ³	(—540 ⁴)300	600	380
1949—50	—	—	—	—	—	—	—	—	300
							740	2 060	1 220
							+ 540	— 540	
							1 280 + 1 520 = 2 800		
Den beräknade examinationen 1946—1949									1 600
									2 820

Med nuvarande årlig intagning beräknades examineringen från 1949 till 22 klassavdelningar med 28 lärjungar. De *kursiverade* siffrorna utmärka antalet såväl examensklasser som seminaristklasser, vars elever göra ett års avbrott i studierna för vikariat. *Parentes* om klassiffror utmärker till seminariet för examensåret återvända klasser, varför dessa siffror ej komma i betraktande vid angivandet av antalet utexaminerade eller utsända seminaristvikarier. — Om organisationen inte ökas med 11 klasser 1948—1949 kan ingen nyintagning ske på studentlinjen, varigenom minskningen av bristen (med 300 1949—1950) upphör.

¹ Å 24 elever (övriga å 28).

² Beräknat 10 å 24 och 11 å 28 = 540.

³ Den ena klassen (studenter) överflyttad 1948 till II på studentlinje.

⁴ Till examensåret återvända vikarier.

⁵ Avrundade siffror.